

- Mützelburg, I., & Krawatzek, F. (2023). Education and Displacement: Ukrainian Families in Germany: ZOIS Report 1/2023. https://en.zois-berlin.de/fileadmin/media/Dateien/3-Publikationen/ZOIS_Reports/2023/ZOIS_Report_1_2023.pdf
- Pyżalski, J. et al. (2022). Together in the classroom. Children from Ukraine in Polish schools. Potentials and challenges in building multicultural schools in the context of the war in Ukraine. Teachers' Perspective. Research Report. *Education: Modern Discourses*, 5, 19–63. <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2022-5-02>
- UNHCR. (2023). *Dialogue with refugees from Ukraine in the Nordic Countries: Findings of Focus Group Discussions in Denmark, Finland and Sweden*, UNHCR Representation for the Nordic and Baltic Countries. <https://www.unhcr.org/neu/wp-content/uploads/sites/15/2023/05/2023-Dialogues-with-Refugees-print.pdf>

ЗАПИТАННЯ ПІДРУЧНИКА У РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ СЕМИКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Нестор Гупан, д.пед.н., проф.

Інститут педагогіки НАПН України
м. Київ, Україна

Одним із завдань Нової української школи є формування та розвиток в учнів умінь критичного мислення, що реалізовується поетапно впродовж всього навчання. Такий процес має здійснюватися з урахуванням вікових особливостей дітей та специфіки шкільних предметів, зокрема й «Історії України». Для забезпечення системної роботи вчителя і учнів над формуванням і розвитком критичного мислення необхідними є: постановка і опрацювання запитань різних типів, виконання учнями спеціальних пізнавальних завдань, сформульованих з урахуванням мисленневих операцій (зокрема вищого рівня), котрі потрібні для їхнього розв'язання, запровадження спеціальних стратегій/технік, які фокусуються на активізації мислення учнів (Пометун & Гупан, 2021). Саме такі інструменти були використані у розробці підручника з історії України для 7 класу Нової української школи (Пометун та ін., 2023).

Основою для запровадження у підручнику системи запитань стали дві класифікації їх типів: закриті й відкриті запитання та ієрархія запитань за таксономією Б. Блума.

Якщо закрите запитання потребує однозначної короткої відповіді або відтворення інформації попереднього тексту (вже наявних в учнів знань чи уявлень), то відкритим вважається запитання, яке передбачає кілька «правильних» відповідей (іноді навіть й суперечливих одна одній). Закриті запитання мають дещо обмежені можливості для використання у навчальній книзі. Вони вміщуються переважно наприкінці теми чи розділу для перевірки механічного запам'ятовування учнями обов'язкових дат, термінів, назв, прізвищ та ін. Переважають відкриті запитання, що спонукають учнів розмірковувати над складними проблемами, котрі найчастіше не мають єдиного «правильного» розв'язання, та обговорювати їх. Саме такі запитання найкращим чином сприяє розвитку мислення й інших пізнавальних здібностей учнів (Пометун & Гупан, 2021). Оскільки навчання учнів критичного мислення потребує формування в них розумових операцій вищого рівня: аналізу, синтезу і оцінки, то відкриті запитання можуть бути спрямовані на розв'язання цих завдань, якщо використовувати їх спираючись на такий інструмент як таксономія навчальних цілей і результатів Б. Блума (Bloom & Krathwohl, 1956).

Розглянемо, яким чином цей підхід реалізований у створенні системи запитань у названому вище підручнику (Пометун та ін., 2023). Кожен з типів запитань знаходить «своє» місце у підручнику під різними рубриками, які відображають діяльність учнів на тому чи іншому етапі уроку/пізнавальної діяльності. Так, на початку кожного параграфа під рубрикою «Обговоріть в класі» містяться закриті запитання, що передбачають колективне «згадування» (актуалізації опорних знань і уявлень) учнями вже відомої для них інформації. Наприклад у параграфі «Східнослов'янські племена та їхні сусіди» на початку заняття учням пропонується пригадати: «Що таке Велике переселення народів? Які відомі вам народи/племена переселялися? Що називають Великим розселенням слов'ян? Де вони розселилися?».

Перед кожним фрагментом авторського тексту під рубрикою «Поміркуйте» вміщені запитання, над якими учні мають працювати під час його читання. Тут поєднуються як закриті, так і відкриті запитання, наприклад: Якими були суспільство і влада за часів Русі? Які верстви населення існували? Чим вони відрізнялися? Чому виникла потреба в писаних законах? або «На основі тексту зробіть висновки: чому і як в Русі-Україні було запроваджено християнство? Яке це мало значення для подальшого розвитку держави?» Запитання цієї рубрики привертають увагу учнів до головної думки тексту,

важливих деталей, теоретичних положень, що містяться в тексті (частина закритих запитань) і формулюванню первинних умовиводів учнів у процесі знайомства з новою інформацією (відкриті запитання).

У рубриці «Дослідіть» містяться відкриті запитання для колективної чи індивідуальної роботи з осмислення матеріалу уроку. На початку параграфу запитання цієї рубрики використовуються для мотивації уваги й інтересу учнів до нової теми, зазвичай запрошуючи учнів до висловлення передбачень і формулювання гіпотез щодо майбутнього розвитку подій чи явищ, наприклад: починаючи вивчення відносин Русі-України з половцями, учні мають подумати я: «Чому було можливим вторгнення половців на руські землі? Чи завжди руські князі воювали з половцями?»

У тексті параграфів під рубрикою «Дослідіть» містяться відкриті запитання, що орієнтують на роботу з різноманітними джерелами писемними та візуальними, аналіз та обговорення їх учнями в групах. Такі запитання є складними і подаються в певній системі, здебільшого по 3–4 запитання. Наприклад: «Як у документі описано заснування Києва? За світлинами на с. 19 поміркуй, як нині вшановують пам'ять про засновників Києва. Чому це важливо?» або «На основі ілюстрацій визначте, як населення сплачувало данину за часів княгині Ольги. Як було впорядковано збір данини та що це дало державі?»

Рубрика «Перевір себе» містить запитання різних типів для підсумків уроку, які діляться на дві частини: спочатку подано простіші, а потім (позначені курсивом) – складніші). Перша частина – закриті запитання, які відтворюють матеріал уроку, друга – це відкриті запитання – для осмислення й узагальнення вивченого на уроці матеріалу. Наприклад у першій частині цієї рубрики на вступному уроці вміщено запитання: «Які хронологічні межі середньовіччя в Європі та Україні? На які періоди поділяється історія України середніх віків?» Відкриті запитання цієї рубрики розраховані за своєю складністю на більш підготовлених учнів, наприклад: «Які пам'ятки та символи ти пов'язуєш з добою середньовіччя в Україні? Що, на твою думку, нині можна вважати спадщиною середньовічної історії України? У чому полягає її значення для сучасної людини?»

Використано у підручнику (Пошетун та ін., 2023) й класифікація запитань відповідно таксономії Б. Блума. Запитання вищих рівнів мислення зібрані в рубриці «Дослідіть» і «Перевір себе» (друга частина), бо їхнє розв'язання передбачає попереднє опанування учнями історичних знань.

Системне застосування цього підходу використовується у підручнику через постановку низки запитань від нижчого рівня до вищого до певного тексту чи візуального джерела. Ось наприклад, якою є в рубриці «Дослідіть» система запитань до документу представленого фрагментом із «Повісті минулих літ» в темі «Київська держава за часів Володимира Великого»: «На основі документа поясніть, хто ініціював хрещення киян та в який спосіб воно відбулося. Як ставилися мешканці Києва до хрещення? Чому? Чи помітили ви в тексті літопису якісь протиріччя щодо ставлення киян до хрещення? Які саме?» Продовженням дослідження цієї теми у тій же рубриці з використанням різнорівневих запитань спостерігаємо і в опрацюванні візуального джерела (П. Андрусів. Хрещення Русі-України (сучасне зображення)). До неї поставлені учням запитання: «Як художник зобразив важливу релігійну подію? Які емоції виявляють герої картини? Який їй загальний настрій?»

Поєднання запитань нижчих і вищих рівнів використано і у рубриці «Перевір себе». Наприклад у тій самій темі подана така система запитань: «З якими подіями пов'язані дати: 980–1015 рр.; 988 р.? Які зміни відбулися в Русі за Володимира? Коли і як було прийнято християнство в Русі-Україні? Схарактеризуй внутрішню та зовнішню політику Володимира. Визнач причини й суть запровадження християнства як державної релігії Київської держави. У чому, на твою думку, полягає значення прийняття Руссю християнства»

Таким чином, досвід розпрацювання підручників з історії й відповідні дослідження, зокрема й опитування вчителів, які пілотували підручник протягом 2023/2024 навчального року засвідчують, що використання в методичному апараті навчальної книги системи запитань, побудованої на описаному підході не лише забезпечує досягнення учнями результатів за Державним стандартом базової середньої освіти, а й сприяє розвитку їх критичного мислення.

Ключові слова: запитання, критичне мислення, навчання історії, підручник.

Література

Пометун, О.І., & Гупан, Н.М. (2021). Відкриті та закриті питання розвитку критичного мислення учнів на уроках історії. Матеріали І Міжнародної науково-

практичної конференції «Теорія і практика науки: ключові аспекти» (19- 20.02.2021, Рим, Італія), 42, 385–393. <https://lib.iitta.gov.ua/724335/>

Пометун, О., Дудар, О., & Гупан, Н. (2023). Історія України. Підручник для 7 класу закладів заг. сер. освіти. Видавничий дім «Освіта».

Bloom, B. S., & Krathwohl, D. R. (1956). *Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals, by a committee of college and university examiners*. Handbook I: Cognitive Domain. NY: Longmans, Green. <http://surl.li/kybnxi>

РОЛЬ «STANDARDS FOR SEXUALITY EDUCATION IN EUROPE» У ПІДГОТОВЦІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ДО СТВОРЕННЯ СІМ'Ї СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇН

Наталія Демчик

Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна

Метою роботи є з'ясування ролі нормативного документу «Стандарти сексуальної освіти в Європі» у підготовці учнівської молоді до створення сім'ї скандинавських країн (Данія, Швеція, Норвегія, Фінляндія).

Наразі Європейське співтовариство стикається з безліччю проблем у сфері сексуального здоров'я молоді, порушень у сексуальному розвитку, збільшення кількості випадкових статевих зв'язків та ін. Все це породжує проблему психологічної й моральної підготовки учнівської молоді до сімейного життя та відповідального батьківства. В результаті цього виникла необхідність в організації цілісного виховання учнівської молоді, що є ключовою умовою зміцнення їх репродуктивного здоров'я.

Виходячи з того, що одним з ефективних шляхів поліпшення ситуації, що виникла в молодіжному середовищі країн європейського макрорегіону, є введення цілісної системи сексуальної освіти школярів, складовою якої є підготовка учнів до створення сім'ї Європейське регіональне бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я (WHO) спільно з Німецьким Федеральним Центром освіти в галузі здоров'я (м. Кельн) під керівництвом Федерального центру просвіти в сфері охорони здоров'я (ФЦПСЗ) розробило і опублікувало рекомендовані «Стандарти сексуальної освіти в Європі» (“Standards for sexuality education in Europe”), що містять деталь-